

УДК 327.39(477)

Щедрова Г. П.,

доктор політичних наук, професор, завідувач
кафедри політології та міжнародних відносин,
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»
(Україна, Дніпро), galinashed@gmail.com

УКРАЇНА У СУЧАСНИХ ТЕЧІЯХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ

Проаналізовано роль і місце України у сучасних течіях геополітичних концепцій. Визначено тенденції і пріоритети для України у контексті глобальних теорій (глобалізму, глокалізму, світ–системного підходу, сучасної англо–американської школи геополітики, концепції «м'якої» та «розумної» сили), модерних форм атлантизму і мондіалізму, полярного євразійського напрямку. На основі здійсненого аналізу висунуто припущення, що на сьогодні Україна – один з геополітичних центрів, який завдяки ряду внутрішніх факторів чинить вплив на розстановку дипломатичних акцентів серед провідних політичних акторів на міжнародній арені. Запропоновано умовну геополітичну модель, яка спирається на характеристики вже існуючих та враховує внутрішній потенціал, потреби та інтереси України. На основі геополітичних оцінок України у рамках сучасних концепцій визначено домінуючі висновки, які характеризують місце нашої держави на міжнародній арені.

Ключові слова: геополітика, неомондіалізм, неоатлантизм, глобалізм, глокалізм, євразійство.

З огляду на специфіку географічного розташування Україна завжди була і залишається пріоритетним напрямком досліджень у рамках політичної географії і геополітики. Класичні теорії в інтерпретаціях щодо України виходили із інтересів впливових держав світу, однак розвиток політичного процесу в нашій країні призвів до зміни векторів досліджень – від «однієї з країн постсоціалістичного табору» до «держави у центрі Європи». Однак варто зауважити, що провідні гравці на політичній карті в описанні різних концепцій залишилися незмінними – це Сполучені Штати Америки, Російська Федерація, країни ЄС та їхні союзники.

У сучасній політологічній науці Україна як об'єкт дослідження дає достатньо приводів не лише для контекстних розвідок у рамках вивчення регіону чи зон впливу провідних геополітичних гравців, але й для аналізу внутрішньополітичних процесів в нашій державі, які є наслідком або ж детермінантою впливу на перебіг міжнародної політики. Так, проблеми геополітичного положення України приділяють значну увагу як вітчизняні вчені, так і провідні дослідники сучасних концепцій геополітики. Україну у контексті глобалізму та локалізму досліджує Р. Робертсон та Е. Гіденс, у рамках світ–системного підходу – І. Валлерстайн, неомондіалізму – Ж. Атталі, Ф. Фукуяма, неоатлантизму – П. Вулфовіц, С. Гантінгтон, сучасної англо–американської школи геополітики – З. Бжезінський, концепції «м'якої» та «розумної» сили – Дж. Най, євразійства – О. Дугін та ін. Попри значну увагу з боку наукових шкіл до геополітичних трансформацій за участі України на сьогодні відсутня певна концентрована модель геополітики, яка б враховувала як внутрішній потенціал нашої держави, так і актуальні умови зовнішнього політичного середовища. Окрім того, сучасна світова політика з визначеними пріоритетами на Європейському континенті дає можливість певним чином узагальнити геополітичну сутність України.

Класичні геополітичні течії – атлантизм та мондіалізм – знайшли своє продовження у відповідних неоконцепціях, які доктринально обґрунтували сучасні автори переважно західних наукових шкіл. Окрім

того, неодмінною теоретичною складовою модерної геополітики є концепції сучасного євразійства, глобалізму, глокалізму, світ–системного підходу, а також актуальної нині концепції «м'якої» сили у міжнародних відносинах.

Неоатлантизм сучасні дослідники збагатили актуальними рисами культурної і релігійної приналежності, що в інтерпретації С. Гантінгтона є цивілізаційними ознаками. Американський учений убачав у зіткненні полярних цивілізацій поштовх до подолання нових рубежів історичного розвитку людства. Хоча багато дослідників вважають концепцію «зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтона більш академічною, ніж емпіричною, але ступінь апелювання до вчення американця відчутно підвищився саме через конфлікт на сході України.

В оригінальному есе 1993 р. С. Гантінгтон заявляв, що культурні лінії розломів будуть постійним джерелом конфліктів [16]. Наукова праця, яка згодом розширилася до обсягу книги, ідентифікувала Україну як прототипну строкату країну, в якій співіснують україномовне та російськомовне населення, приречене на страждання. С. Гантінгтон передбачав, що зовнішня політика Москви буде спрямована на консолідацію усієї православної спільноти з Росією як її ядра. Ця теорія підкреслювала місіонерське призначення об'єднання етнічних росіян, розкиданих по всім колишнім радянським республікам [17]. Сучасні дослідники у контексті подій на сході України наголошують, що сепаратизм і загроза анексії територій, які анонсував свого часу С. Гантінгтон, є «сторінкою кремлівської п'єси» [18].

Та одним із найважливіших факторів, які чинять зовнішній вплив на процеси в Україні, С. Гантінгтон визначив цивілізаційну роздільну лінію Європи, у межах якої розташована Україна. «Ця лінія проходить уздовж кордонів між Фінляндією та Росією та між країнами Балтії та Росією, перетинає Білорусь та Україну, що відокремлює більш католицьку західну Україну від православної східної України, коливається на захід, відокремлюючи Трансільванію від решти Румунії, а потім проходить через Югославію майже точно по лінії, яка зараз відділяє Хорватію та Словенію від решти Югославії», – йдеться у «Зіткненні цивілізацій» [16].

Аналогії, які викликають зараз тези, що виклав С. Гантінгтон у своїй головній праці, зараз пов'язують передусім з діяльністю Ісламської Держави, яка шляхом війни намагається побудувати мусульманський халіфат і протистояти західній цивілізації, та з діями керівництва Російської Федерації, яке узаконило вторгнення своїх військових на територію АР Крим та Луганської і Донецької областей.

Важливим значенням і відмінністю концепції С. Гантінгтона є визнання України державою з певною цивілізаційною автентикою – культурною, мовною, релігійною тощо. Відтак Україна постала не як пасивний учасник (чи заручник) світової політики впливових гравців, а як сторона геополітичного процесу з власними інтересами. Важливе уточнення, яке було закладено у концепції С. Гантінгтона, полягає у консолідуєчій цінності цивілізації. Тобто якщо цивілізація як така справді існує, то щодо українсько–російського конфлікту вона стане стримуючим і модеруючим чинником у нейтралізації протистояння.

Ще один представник неоатлантизму П. Вулфовіц розробив одну з найвпливовіших свого часу концепцій зовнішньої політики США, яка отримала назву «Доктрина Вулфовіца». І хоч вона торкалася переважно аргументації на користь виправдання пануючої ролі Сполучених Штатів у післявоєнному світі, але в ній було визначено важливу роль мирного співіснування країн колишнього СРСР. «США в значній мірі зацікавлені в просуванні демократії на пострадянському просторі і підтримці мирних відносин між Росією, Україною та іншими республіками колишнього СРСР», – йдеться у доктрині [26]. П. Вулфовіц називав спільні сили пострадянських держав найпотужнішим військовим потенціалом Євразії. Водночас, політик не виключав, що могутня Росія намагатиметься приєднати до себе території нових незалежних держав.

Неоконсервативну течію класичного атлантизму розвивав представник англо-американської школи геополітики З. Бжезінський. Дослідник не лише приділив значну наукову увагу проблемі України у глобальному вимірі, але брав активну участь в адвокуванні нашої держави у контексті подій Революції Гідності та подальшого протистояння на Донбасі. Ще наприкінці 1990-х років З. Бжезінський у своїй праці «Велика шахівниця» описав виключну роль України у розвитку пострадянського простору, а пробудження українців назвав головним свідченням імперського домінування чужого народу (росіян) [3, с. 9]. Частково погоджуючись з С. Гантінгтоном, вчений визнавав Україну разом з Азербайджаном, Південною Кореєю, Туреччиною та Іраном носіями ролі геополітичної осі, яка з часом має набути рис геостратегічної активності [3, с. 41]. Аргументи на користь важливої ролі України на просторах Євразії є вичерпними і апробованими сучасною історією:

– Україна – новий і важливий простір на євразійській шахівниці, є геополітичною віссю, тому що саме її існування як незалежної країни допомагає трансформувати Росію;

– без України Росія перестане бути євразійською імперією, а радше стала б переважно азійською імперською державою;

– якщо Москва здобуде контроль над Україною з її 52-мільйонним населенням і величезними ресурсами, а також із виходом до Чорного моря, Росія автоматично знову здобуде необхідні засоби для того, щоб стати могутньою імперською державою, що охоплюватиме Європу і Азію;

– втрата Україною незалежності матиме негайні наслідки для Середньої Європи, перетворюючи Польщу в геополітичну вісь на східному кордоні об'єднаної Європи [3, с. 46].

Як й І. Валлерстайн, З. Бжезінський робить наголос на європейській ролі Німеччини у визначенні долі України, залучаючи сюди французьку і польську детермінанту впливу. Дослідник припустив, що Україна поступово буде втягнута в особливі франко-німецько-польські стосунки, а до 2010 р. франко-німецько-польсько-українська політична співпраця могла б розвинути у партнерство, що збільшувало б геостратегічну потужність Європи [3, с. 85]. У своїй концепції З. Бжезінський неодноразово підкреслював стратегічну втрату для Росії у вигляді непідконтрольної

України. Цей факт сприймався як певна доказова база щодо штучної ідентичності росіян і українців.

Американський політолог польського походження протягом тривалого часу робив прогнози щодо України. Новий етап такої прогностичної діяльності випав на переломний період 2014–2016 рр. З. Бжезінський не лише коментував події в Україні і підтримував учасників Євромайдану, але й сформулював проєктивний сценарій еволюційного розвитку України і вплив його на Російську Федерацію.

По-перше, на думку З. Бжезінського, Україна має не лише внутрішньо утвердитися у своїй меті євроінтегруватися, але й довести європейській спільноті, що вона готова до рішучих перетворень. По-друге, успішна євроінтеграція України – це чи не єдиний шанс на демократизацію нинішньої Росії. Модернізаційний поступ в українській політиці стане викликом та, водночас, прикладом для сусідньої держави, і спонукатиме Росію до стрімких проєвропейських перетворень. Такі думки З. Бжезінський висловлював вже під час активної фази військового протистояння на сході України [6].

В одному з останніх своїх досліджень «Стратегічне бачення: Америка і криза світової влади» З. Бжезінський присвятив Україні цілий розділ [14]. І хоч працю опублікували ще у 2012 р., її прогностична цінність підтверджується подальшим розвитком державотворення в Україні. З. Бжезінський констатує тяжіння України до європейських цінностей, а відносини Росії з Україною після здобуття незалежності у 1991 р. названі схильними до напруги, як і відносини із Заходом. Автор наголошує на використанні енергетики як дієвого засобу впливу і тиску на Україну, аби та підтримувала політику, вигідну Кремлю [14]. Політолог підкреслює, що Російська Федерація постійно намагатиметься підпорядкувати собі Україну, як це зробила з Білоруссю, але вдасться їй це лише за умови «падіння Америки та пасивної участі Європи» [14]. Рекомендації ж З. Бжезінського щодо нормалізації міждержавних відносин у регіоні полягають, передусім, у діалозі (Росії з Атлантичним Заходом) та послідовних демократичних реформах (в Україні та інших країнах колишнього соціалістичного табору).

З. Бжезінський став ще одним теоретиком сучасної геополітики, який визнавав Україну самодостатнім гравцем на міжнародній політичній арені, а її потенціал як незалежної держави називав одним із найбільш перспективних у Європі. Безумовно, політолог об'єктивно наголошував на певних ризиках у здійсненні як зовнішньої, так і внутрішньої політики Україною. Однак більшість із них стосувалися власної спроможності, здатності і бажанні реалізовувати етапи євроінтеграційних реформ.

Тенденції переходу від мондіалізму до його оновленої форми неомондіалізму визначено у працях американського політолога Ф. Фукуями та французького дослідника Ж. Атталі. Обидва писали про докорінну зміну геополітичних парадигм, у контексті яких світове панування має виходити виключно з критерію економічного прогресу та інновацій, які забезпечать виживання цивілізації. Однією ж з головних відмінностей є ставлення до концепту «кінця історії». Якщо у Ф. Фукуями – це кінцевий пункт ідеологічної еволюції людства й універсалізації західної ліберальної

демократії як кінцевої форми управління людським суспільством [15, с. 5], то у Ж. Атталі – невідворотний конфлікт старого і нового порядків [12].

Якщо перші дослідження Ф. Фукуями лише контекстно торкалися проблем України, то зараз американський дослідник не лише коментує перебіг політичного процесу в нашій державі, але й виступає в країні на просвітницьких заходах. Протягом 2016–2018 рр. Ф. Фукуяма дав кілька розгорнутих інтерв'ю провідним українським виданням, а медіа-портал «Новое Время» анонсує на кінець квітня 2018 р. відкрити зустріч із Ф. Фукуямою в Києві на тему «Діалоги про майбутнє» [7].

Під час виступу в «Атлантичній раді» у Вашингтоні Ф. Фукуяма заявив, що демократичні перетворення в Україні є частиною глобального процесу боротьби за демократію з авторитаризмом і популізмом [10]. Відтак, політолог вважає, що політичні успіхи українців мають велике значення не тільки для Європи, а й для світу в цілому. Запорукою прогресивного поступу України у бік демократії Ф. Фукуяма називає подолання корупції і послідовні реформи, однак не заперечує той факт, що деструктивний вплив Росії «підірвав демократичний експеримент в Україні» [10].

Україна для провідника неомондіалізму – це приклад згуртованості активної громади, яка здатна стати рушієм державотворення. Однак, на думку Ф. Фукуями, без зовнішньої підтримки громадянське суспільство в Україні стає пасивнішим і втрачає мобілізаційну силу. «У часи Євромайдану була мобілізація громадянського суспільства. Мене не дивує, що українці стали більш пасивними. Але це та сила, той потенціал, який потрібно використати. Громадянське суспільство є великим гравцем в українській політиці. Вплив Євросоюзу і США на формування українських інституцій може допомогти використати цей потенціал», – зауважує Ф. Фукуяма [11].

У висвітленні й сприйнятті українського питання протилежної думки дотримується французький експерт Ж. Атталі. Він називає неправильним використовувати анексію Росією АР Крим як привід для конфронтації Європи з Російською Федерацією. «Ми ніколи не схвалювали нинішній російський режим і його міжнародну стратегію. Я маю на увазі Захід, а точніше Європу. І для мене інтерес Європи полягає не в тому, щоб вступати у конфронтацію з Росією. Навпаки, ми маємо зробити все, щоб інтегрувати нашого великого східного сусіда у площину європейського права», – написав у березні 2014 р. у своєму персональному блозі Ж. Атталі [13].

Французький вчений проводить тривалі історичні аналогії з подібними ситуаціями в країнах ЄС, наголошуючи, що право на самовизначення вважається однією з найбільш непорушних європейських цінностей. Відтак, і Україну, зокрема й мешканців Криму, він не відриває у такому самовизначенні від європейської спільноти з наданими їй правами. Такі твердження не знайшли масштабної підтримки серед дипломатії Старої Європи, адже анексія АР Крим стала початком тривалого періоду військової агресії на сході України, яку й досі називають чи не найбільшою трагедією європейської цивілізації у XXI ст.

Полярною до вже проаналізованих можна вважати сучасну концепцію євразійства (неоєвразійства), яку

в контексті дослідження ролі України у міжнародній політиці інтерпретував засновник сучасної школи російської геополітики О. Дугін. Варто зауважити, що події в Україні 2013–2014 рр. сприяли відходу О. Дугіна від наукових досліджень у бік публіцистики та популізму.

Для О. Дугіна Україна – це один із фронтів «Великої війни континентів», тобто війни атлантистів з євразійцями [1]. Російський дослідник визначає кілька сценаріїв для сучасної України:

- федералізація держави через проведення референдуму;
- розкол України на дві держави;
- збереження унітарної України (без Криму) за умови послідовної підтримки політики євразійства, а значить і політики Кремля [1].

У певних твердженнях засновник теорії євразійства взагалі виключає поняття «українці», а заміняє його на «малороси», а росіян ідентифікує як «великоросів», які є неподільними з «малоросами–українцями». Водночас, однією з причин війни на сході України О. Дугін називає «ігнорування великоросами ідентичності малоросів», нарікаючи, що «злиттям» двох нероздільних народів треба було займатися раніше [2].

Зауважимо, що жоден з прогнозів О. Дугіна не знайшов втілення у реальному житті. Натомість автор так і не визначив ідеологічну і ментальну приналежність України до полюсу євразійства. Єдине, що було обґрунтовано у теорії, це виключну зацікавленість євразійців в утвердженні контролю над Україною.

Ще одна складова сучасної геополітики – це концепт глобалізованого світу, що охоплює сфери економіки, освіти, культурного та інформаційного розвитку, включає політичну складову, підпорядкувавши її модерним умовам глобалізації та глобалізму. У науковий обіг поняття «глобалізм» вперше ввів у 1983 р. британський дослідник Р. Робертсон. Уточнимо, що автор у 1983 р. вперше вжив термін «globality» у назві однієї зі своїх статей [23], а у 1985 р. він же дав докладне тлумачення такому поняттю, як «globalization». Згодом дослідник виклав основи власної концепції щодо глобалізму у спеціальному дослідженні, де термін визначено як взаємопов'язану систему політичних, ідеологічних, економічних, соціальних, військових та інших заходів, спрямованих на утвердження у глобальному масштабі панування тієї чи іншої соціально-економічної, ідеологічної доктрини [22, с. 159].

В одній з останніх наукових робіт «Крім дискурсу глобалізації» засновник концепції глобалізму торкається проблеми України у контексті аналізу кризи у Європі, яку Р. Робертсон визначив як кризу управління у пошуку нових форм світової організації. «Європа, її союзники і її сусіди різко змінилися. Тут я маю на увазі набагато наполегливішу Росію (під авторитарним керівництвом Путіна), вторгнення Росії в Україну, анексію Криму та її постійну загрозу для країн Балтії», – пише у своєму дослідженні британський вчений [20, с. 12]. Україна, на нашу думку, у даному контексті розглядається як індикатор пріоритетів, що по факту демонструють нівелювання міжнародного права й ігнорування етичних норм у здійсненні політики добросусідства. Загалом, конфлікт у центрі Європи за участі України у розрізі концепту глобалізму виявив прецедент, коли глобальна міжнародна позиція не змогла поглинути локальну.

З'ясовуючи обставини, заручниками яких у глобалізованому світі стала Україна, варто звернути увагу на концепцію глокалізму – поєднання процесів глобалізації та локалізації у розвитку людства. Той же Р. Робертсон у статті «Європейська глокалізація в глобальному контексті» характеризує Європу як історію постійного і множинного процесу глокалізації. У даному контексті дослідник згадує події в Україні як приклад глокалізації в країні. На фоні загального піднесення, об'єднаного спільною метою євроінтеграції, у державі виникає і шириться інша позиція щодо локальної самодостатності, підтримувана правими організаціями, які на фоні популяризованої демократизації підтримують ідеї авторитаризму [21, с. 10–11].

Отже, концепція глокалізації розкриває для України беззаперечні обставини одночасного поширення як глобальних стратегій зовнішньої політики, так і локальних прагнень окремих соціальних груп та груп тиску. У таких умовах державна політика має володіти певним набором альтернатив і запасних планів на випадок загострення і зовнішньої ситуації, і внутрішнього протистояння. Зауважимо, що за сучасних умов в Україні варто враховувати ідеологічний, регіональний і соціально-економічний чинники глокалізації.

Не менш актуальними є твердження сучасного світ-системного підходу у геополітиці, родоначальником якого є американський соціолог І. Валлерстайн. Концепція спирається на інтеррегіональний та транснаціональний розподіл праці, який розділяє світ на країни центру, країни напівпериферії та країни периферії. Провідний дослідник Єльського університету останнім часом приділяє значну увагу геополітичним процесам, пов'язаним із Україною, більш того, наша держава стала основою позаконтекстних досліджень І. Валлерстайна. У статті «Геополітика розколу України» вчений торкається питання детермінованого впливу на перебіг політичних, а згодом і силових сценаріїв в Україні, звинувачуючи США у гіперболізованому втручанні у справи Європи, де Україна є лише «зручним виправданням геополітичного розподілу». «Дозвольте припустити, що Україна була просто зручним виправданням або повноваженням для більшого геополітичного поділу, який не має нічого спільного з внутрішнім розколом в Україні. Те, що переслідували США, не є передбачуванним «поглинанням» України Росією... Йдеться про загрози геополітичного союзу Німеччини/Франції та Росії...», – заявляє у своїй статті І. Валлерстайн [25]. Також автор наголошує на складності вибору стратегічного партнера для України – між Європейським Союзом та Російською Федерацією – в умовах відносно однакової підтримки обох векторів дипломатичного тяжіння серед населення країни.

Щодо корінних змін у концептуальній геополітиці, які вплинули і на Україну, то І. Валлерстайн наголошує на переході США від тривалої історії атлантичного централізму до тихоокеанського. Водночас, в Європі як засіб протистояння Сполученим Штатам і Китаю з'являється альтернативний союз Росії та Німеччини із залученням у зону впливу інших держав континентальної Європи. «Політика Німеччини відносно України демонструє саме той пріоритет, який вона надає вирішенню європейських проблем, що включає, а не виключає Росію», – резюмує дослідник [25].

І. Валлерстайн виключає біполярний вплив на Україну лише з боку США та РФ, досліджуючи тут і роль сучасної Німеччини. Вважаємо за необхідне підкреслити, що світ-системна парадигма І. Валлерстайна у даному контексті частково дублює усталену думку світової дипломатії щодо ситуації в Україні. Так, вчений називає конфлікт на сході України «квазі-громадянською війною», а головними акторами, які здатні позитивно вплинути на вирішення військової ситуації, вважає Німеччину і Російську Федерацію. «Перше, що потрібно відзначити, це те, що кожен з них викладає свою сутність справи. Канцлер Меркель хоче гарантувати, що територіальна цілісність України буде повністю і постійно дотримана (за винятком Криму). Президент Путін хоче отримати гарантії того, що Україна ніколи не стане членом НАТО», – зазначає І. Валлерстайн [24].

І хоч Україна фігурує у більшості концептуальних тез світ-системного підходу, однак країна залишилася поза увагою ключової класифікації – розподілу держав світу на центр, периферію та напівпериферію. З огляду на сутнісні ознаки трьох типів держав, обґрунтовані І. Валлерстайном, Україна на сучасному етапі займає проміжний шабел між периферією та напівпериферією, адже й досі виконує роль сировинної бази так званих «світ-економік», однак тяжіння до європейських цінностей поступово зумовлює відхід від пасивної геополітичної участі.

Реалії останніх часів із переломним моментом у 2013–2014 рр. і розвитком військових подій на сході країни доводять, що локально-регіональні координати України збіглися у часі й інтересах з іншими геополітичними гравцями, що спричинило підпорядкування ролей більш впливовим акторам світової політики. Очевидно, що вчені-глобалісти виключають одноосібні полюси світової політики, наголошуючи на важливості врахування геополітичних союзів, які не обов'язково мають об'єднуватися спільними кордонами. З огляду на це твердження зауважимо, що й Україна зазнає впливу поза межами транскордонної площини своєї території.

У контексті сучасних подій важливо торкнутися й основних тез концепції «м'якої» та «розумної сили» у рамках теорії неолібералізму у міжнародних відносинах. Її розробник – американський вчений Дж. Най – досліджував українське питання, зокрема у розрізі транскордонних інтересів сусідніх із Україною держав та розвитку нашої країною власної «м'якої» сили [4]. Професор Гарвардського університету вважає основою «м'якої» сили України її традиції і культуру. «Кожна країна, втім, як і кожна особа, має здатність м'якої сили. Дуже часто м'яка сила впливає з культури країни, тому традиційні аспекти української культури можуть приваблювати інших, так само як і її історія. Тому Україна може розвивати свою м'яку силу, просуваючи культурні цінності та демократію і здійснюючи політику, яка враховує інтереси інших, а відтак вважається легітимною», – наголошує Дж. Най [4].

Важливою тезою у контексті концепції «м'якої» сили для України є не лише визнання відповідного потенціалу у нашій державі, але й визначення об'єктів міжнародних відносин, на які ця сила матиме вплив. Такими, на думку Дж. Най, є США, які цікавляться історією та культурою України, та країни Західної Європи, яким імпонує нинішній демократичний вибір України. Водночас,

нагальною потребою залишається напрацювання і розвиток тих рис, які стануть привабливими для східного сусіда. Це може стати запорукою стабілізації відносин між двома державами.

На основі здійсненого аналізу можна висунути припущення, що на сьогодні Україна – один з геополітичних центрів, який завдяки своєму географічному розташуванню і власному потенціалу, зокрема соціальному і сировинно–промислового, чинить вплив на розстановку дипломатичних акцентів серед провідних політичних акторів на міжнародній арені. Важливим аспектом даного твердження є нинішній відхід України від пасивної участі у геополітичному процесі та зміни у зовнішньому адвокуванні нашої держави, що сталися на межі 2013–2014 рр.

Зауважимо, що за домінування жодної з досліджених геополітичних концепцій Україна не отримує повноцінних можливостей для реалізації своїх інтересів на міжнародній арені. Це зумовлено як історичним розвитком нашої держави, який переважно відбувався в умовах підпорядкованості і залежності, так і непослідовними, а часом і суперечливими стратегіями реалізації зовнішньополітичного курсу. Відтак, актуальним завданням є конструювання умовної геополітичної моделі, яка б враховувала внутрішній потенціал, потреби та інтереси України. На нашу думку, така модель має концентрувати у своїх домінуючих рисах аспекти вже існуючих концепцій і підходів у геополітиці, зокрема:

- розвиток центру з одночасною підтримкою периферії в умовах неоднорідності регіонів (світ–системний підхід);

- урахування внутрішніх суперечностей у поставках цілей і виборі методів реалізації стратегій зовнішньополітичного курсу (концепція глокалізму);

- використання інклюзивності норм і політичних традицій глобалізованого світу для формування українського варіанту впровадження європейських реформ (теорія глобалізму). Тут важливо поєднати збереження автентичних традицій врядування з набуттям рис демократичності і конкурентності, зокрема у формуванні сучасного політичного класу;

- визнання України просторовою вісю цивілізаційних перетворень (неоатлантизм);

- підтримка демократичних реформ в Україні як частини глобального процесу модернізації політичних систем західних держав (неомондіалізм);

- розвиток і підтримка «м'якої» сили України, головними інструментами якої є традиції, культура, нинішній проєвропейський курс (концепція «м'якої» сили).

Дослідження геополітичних аспектів, пов'язаних із Україною, набули нової актуальності як у зв'язку з вже відомими просторовими перевагами України, так і через переоцінку геостратегічних домінант у світі, зокрема на фоні новітніх військових протистоянь. Цю тезу своїм висновком підтримує і вітчизняна дослідниця О. Снігир, яка вказує, що Україна як географічне, так і політичне явище сприймалася у якості об'єкту геополітики, який є стратегічно важливим для суб'єктів геополітичних відносин, особливо з точки зору отримання переваг у боротьбі за домінування у європейському регіоні [9, с. 12].

Загалом, аналіз геополітичних оцінок України у рамках різних концепцій дозволяє констатувати домінування таких висновків:

- Україна лежить не лише на просторовій межі Заходу і Сходу, але й на перетині традицій індивідуалізму та колективізму;

- за будь-якого визначення лідируючих держав у світовій політиці Україна була і залишається для них стратегічно важливою геополітичною одиницею, що доведено перманентним перебуванням «українського питання» у порядку денному найважливіших зустрічей та заходів провідних міжнародних організацій та об'єднань (ЄС, ООН, НАТО тощо);

- тенденції і ризики нинішньої ситуації у регіоні визначають важливість не лише осі «Захід–Схід», а й «Північ–Південь». Зокрема тут важлива стратегічна підтримка Півдня (наприклад, Туреччини), номінальний нейтралітет найближчої Півночі (Білорусь), партнерство дальньої Півночі (країни Балтії);

- наслідком розташування України на важливих транзитних шляхах, наявність в країні потужного природно–ресурсного потенціалу і сусідство з великою кількістю держав, більшість з яких вже успішно пройшли шлях євроінтеграції, є, з одного боку, багатоваріативність зовнішньої політики, з іншого – ускладнена реалізація геополітичних стратегій у напрямку євроінтеграції через рубіжне розміщення.

Таким чином, актуалізувалася констатація включення України у модерні концепції геополітики. Тепер у дослідженні домінує не географічна складова, а чинники цивілізаційної належності та політичного вибору України. Незмінним залишається факт спільної зацікавленості провідних геополітичних гравців зберегти за собою можливість впливу на Українську державу як вісь зіткнення інтересів Заходу і Сходу, уособлення цивілізаційного розвитку та один із найоптимальніших транзитних шляхів Європи та Азії.

Список використаних джерел

1. Александр Дугин: «Началась Великая Война Континентов» [Електронний ресурс] // Пражский Телеграф. – 9 апреля 2014 г. – Режим доступу: <http://ptel.cz/2014/04/aleksandr-dugin-nachalas-velikaya-vojna-kontinentov>.
2. Александр Дугин: Нам нужна свободная Украина [Електронний ресурс] // Информационно–аналитическое издание «Украина.ру». – 20 октября 2017 г. – Режим доступу: <https://ukraina.ru/exclusive/20171020/1019404891.html>.
3. Бжезінський З. Велика шахівниця / З. Бжезінський. – Львів–Івано–Франківськ: Лілея–НВ, 2000. – 236 с.
4. Джозеф Най: Якщо у сусідів України різне бачення політики, досить важко підібрати шлях, який зацікавить всіх [Електронний ресурс] // Главком: Офіційний веб–сайт. – 14 березня 2011 р. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/publications/113741–dzhozef–naj–jakshecho–u–susidiv–ukrajini–rizne–bachennja–politiki–dosit–vazhko–pidibrati–shljah–jakij–zatsikavit–vsh.html>.
5. Дугин А. Евразийство как политическая философия [Електронний ресурс] / А. Дугин // Александр Дугин: Персональный сайт. – Режим доступу: <http://dugin.ru/video/aleksandr-dugin-evraziystvo-kak-politicheskaya-filosofiya>.
6. Збигнев Бжезінський: прогноз об Украине и России [Електронний ресурс] // Телеканал «Интер»: видео с экрана. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=4zWwFy_JeWo.
7. Кінешь історії? Американський політолог Френсіс Фукуяма – про майбутнє України: Анонс [Електронний ресурс] // Новое Время: Офіційний веб–сайт. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/dialohi-pro-majbutnje-z-frensisom-fukujamoju-vidomij-amerikanskij-politoloh-pro-provali-ta-uspikhi-ukrajintsiv-2463862.html>.

8. Матвеева О. Проблемы мондиалистской интерпретации постглобализма / О. Матвеева // *Научные труды. Политология*. – 2016. – Вып. 261. Т. 273. – С. 103–108.

9. Снігір О. Україна у геополітичних концепціях Європейського Союзу: динаміка «об'єкт-суб'єктних» відносин: Автореф. дис... канд. політ. наук: 21.01.01 – основи національної безпеки держави [Електронний ресурс] / О. В. Снігір; Національний інститут стратегічних досліджень; Національний інститут проблем міжнародної безпеки. – К., 2004. – 16 с.

10. Фукуяма: Перемога України над популізмом має значення для Європи [Електронний ресурс] // *Українська правда*. – 30 березня 2018 р. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/30/7176236>.

11. Фукуяма: Україна у глобальній битві за демократію – на передовій [Електронний ресурс] // *Радіо Свобода: Офіційний веб-сайт*. – 23 серпня 2016 р. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/27941881.html>.

12. Attali J. *Lignes d'horizon* / J. Attali. – Paris, 1990. – 216 p.

13. Attali J. Ukraine: sont ils tous devenus fous? [Electronic resource] / J. Attali // *Blogs*. – Access mode: <http://marcrousset.over-blog.com/article-ukraine-sont-ils-tous-devenus-fous-selon-jacques-attali-123114753.html>.

14. Brzezinski Z. *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power* [Electronic resource] / Z. Brzezinski. – New York, 2012. – Access mode: <https://orientalreview.org/wp-content/uploads/2012/12/Brzezinski-Zbigniew-Strategic-Vision-America-and-the-Crisis-of-Global-Power.pdf>.

15. Fukuyama F. *The End of History?* / F. Fukuyama // *The National Interest*. – №16. – P.3–18.

16. Huntington Samuel P. *The Clash of Civilizations* [Electronic resource] / Samuel P. Huntington // *Foreign Affairs*. – Touchstone, 1993. – Access mode: <http://online.sfsu.edu/mroozbeh/CLASS/h-607-pdfs/S.Huntington-Clash.pdf>.

17. Huntington Samuel P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* [Electronic resource] / Samuel P. Huntington. – Harvard University Printed, 1996. – Access mode: http://www.academia.edu/4610592/Samuel_P_Huntington_The_Clash_of_Civilizations_and_the_Remaking_of_World_Order_1996.

18. McKew Molly K. *Putin's global ambitions could destabilize Europe* [Electronic resource] / Molly K. McKew, Gregory A. Maniati // *The Washington Post*. – March 18, 2014. – Access mode: https://www.washingtonpost.com/opinions/putins-global-ambitions-could-destabilize-europe/2014/03/18/69abb2a2-aec5-11e3-9627-c65021d6d572_story.html?utm_term=.84f30a2d8c78.

19. Nye Joseph S. *The Russian Connection Between Syria and Ukraine* [Electronic resource] / Joseph S. Nye // *Belfer Center for Science and International Affairs*. – February 17, 2016. – Access mode: <https://www.belfercenter.org/publication/russian-connection-between-syria-and-ukraine>.

20. Robertson R. *Beyond the discourse of globalization* / R. Robertson // *Glocalism: journal of culture, politics and innovation*. – 2015. – №1. – P.1–14.

21. Robertson R. *European Glocalization in Global Context* / R. Robertson. – Palgrave Macmillan UK, 2014. – 225 p.

22. Robertson R. *Globalization: Social Theory and Global Culture* / R. Robertson // *Journal of World History*. – 1994. – Vol.5, No.1. – P.158–160.

23. Robertson R. *Interpreting Globality* / R. Robertson // *World Realities and International Studies*. – PA: Pennsylvania Council on International Education, 1983. – P.7–20.

14. Wallerstein I. *Merkel and Putin: Ukrainian Diplomacy* [Electronic resource] / I. Wallerstein // *Immanuel Wallerstein: Personal website*. – September 1, 2014. – Access mode: <https://www.iwallerstein.com/merkel-and-putin-ukrainian-diplomacy>.

25. Wallerstein I. *The Geopolitics of Ukraine's Schism* [Electronic resource] / I. Wallerstein // *Immanuel Wallerstein: Personal website*. – Feb. 15, 2014. – Access mode: <https://www.iwallerstein.com/geopolitics-ukraines-schism>.

26. Wolfowitz P. *Defense Planning: Guidance* [Electronic resource] / Paul Wolfowitz // *National Security Council: Official website*. – Access mode: <https://www.archives.gov/files/declassification/iscap/pdf/2008-003-docs1-12.pdf>.

References

1. Aleksandr Dugin: «Nachalas' Velikaja Vojna Kontinentov» [Elektronnyj resurs] // *Prazhskij Telegraf*. – 9 aprelja 2014 g. – Rezhym

postupu: <http://ptel.cz/2014/04/aleksandr-dugin-nachalas-velikaya-vojna-kontinentov>.

2. Aleksandr Dugin: *Nam nuzhna svobodnaja Ukraina* [Elektronnyj resurs] // *Informacionno-analiticheskoe izdanie «Ukraina.ru»: Oficial'nyj*. – 20 oktjabrja 2017 g. – Rezhym postupu: <https://ukraina.ru/exclusive/20171020/1019404891.html>.

3. Bzhezinskiy Z. *Velyka shakhivnytsia* / Z. Bzhezinskiy. – Lviv-Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2000. – 236 s.

4. Dzhozef Nai: *Yakshcho u susidiv Ukrainy rizne bachennia polityky, dosyt vazhko pidibraty shliakh, yakyi zatsikavyt vsikh* [Elektronnyj resurs] // *Havkom: Ofitsiyniy veb-sait*. – 14 bereznia 2011 r. – Rezhym postupu: <https://glavkom.ua/publications/113741-dzhozef-naj-jakshcho-u-susidiv-ukrajini-rizne-bachennia-politiki-dosit-vazhko-pidibrati-shljah-jakij-zatsikavit-vsikh.html>

5. Dugin A. *Evracijstvo kak politicheskaja filosofija* [Elektronnyj resurs] / A. Dugin // *Aleksandr Dugin: Personal'nyj vjeb-sajt*. – Rezhym postupu: <http://dugin.ru/video/aleksandr-dugin-evraziystvo-kak-politicheskaja-filosofija>.

6. Zbignej Bzhezinskij: *prognoz ob Ukraine i Rossii* [Elektronnyj resurs] // *Telekanal «Inter»: video s jekrana*. – Rezhym postupu: https://www.youtube.com/watch?v=4zWwFy_JeWo.

7. Kinets istorii? *Amerykanskij politoloh Frensis Fukuiama – pro maibutnie Ukrainy: Anons* [Elektronnyj resurs] // *Novoje Vriemja: Ofitsiyniy veb-sait*. – Rezhym postupu: <https://nv.ua/ukr/ukraine/dialohi-pro-majbutnje-z-frensisom-fukujamoju-vidomij-amerikanskij-politoloh-pro-provali-ta-uspikhi-ukrajintiv-2463862.html>.

8. Matvieieva O. *Problemy mondialistkoi interpretatsii posthlobalizmu* / O. Matvieieva // *Naukovi pratsi. Politolohiia*. – 2016. – Vyp. 261. Т. 273. – С. 103–108.

9. Snihyr O. *Ukraina u heopolitychnykh kontsepsiakh Yevropeiskoho Soiuзу: dynamika «ob'iekt-subiiektnykh» vidnosyn: Avto-ref. dys... kand. polit. nauk: 21.01.01 – osnovy natsionalnoi bezpeky derzhavy* [Elektronnyj resurs] / O. V. Snihyr; *Natsionalny instytut stratehichnykh doslidzhen; Natsionalny instytut problem mizhnarodnoi bezpeky*. – K., 2004. – 16 s.

10. Fukuiama: *Peremoha Ukrainy nad populizmom maie znachennia dlia Yevropy* [Elektronnyj resurs] // *Ukrainska pravda*. – 30 bereznia 2018 r. – Rezhym postupu: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/30/7176236>.

11. Fukuiama: *Ukraina u hlobalnii bytvi za demokratiiu – na peredovii* [Elektronnyj resurs] // *Radio Svoboda: Ofitsiyniy veb-sait*. – 23 serpnia 2016 r. – Rezhym postupu: <https://www.radiosvoboda.org/a/27941881.html>.

12. Attali J. *Lignes d'horizon* / J. Attali. – Paris, 1990. – 216 p.

13. Attali J. *Ukraine: sont ils tous devenus fous?* [Electronic resource] / J. Attali // *Blogs*. – Access mode: <http://marcrousset.over-blog.com/article-ukraine-sont-ils-tous-devenus-fous-selon-jacques-attali-123114753.html>.

14. Brzezinski Z. *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power* [Electronic resource] / Z. Brzezinski. – New York, 2012. – Access mode: <https://orientalreview.org/wp-content/uploads/2012/12/Brzezinski-Zbigniew-Strategic-Vision-America-and-the-Crisis-of-Global-Power.pdf>.

15. Fukuyama F. *The End of History?* / F. Fukuyama // *The National Interest*. – №16. – P.3–18.

16. Huntington Samuel P. *The Clash of Civilizations* [Electronic resource] / Samuel P. Huntington // *Foreign Affairs*. – Touchstone, 1993. – Access mode: <http://online.sfsu.edu/mroozbeh/CLASS/h-607-pdfs/S.Huntington-Clash.pdf>.

17. Huntington Samuel P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* [Electronic resource] / Samuel P. Huntington. – Harvard University Printed, 1996. – Access mode: http://www.academia.edu/4610592/Samuel_P_Huntington_The_Clash_of_Civilizations_and_the_Remaking_of_World_Order_1996.

18. McKew Molly K. *Putin's global ambitions could destabilize Europe* [Electronic resource] / Molly K. McKew, Gregory A. Maniati // *The Washington Post*. – March 18, 2014. – Access mode: https://www.washingtonpost.com/opinions/putins-global-ambitions-could-destabilize-europe/2014/03/18/69abb2a2-aec5-11e3-9627-c65021d6d572_story.html?utm_term=.84f30a2d8c78.

19. Nye Joseph S. *The Russian Connection Between Syria and Ukraine* [Electronic resource] / Joseph S. Nye // *Belfer Center for Science and International Affairs*. – February 17, 2016. – Access mode: <https://www.belfercenter.org/publication/russian-connection-between-syria-and-ukraine>.

20. Robertson R. Beyond the discourse of globalization / R. Robertson // *Glocalism: journal of culture, politics and innovation*. – 2015. – №1. – P.1–14.

21. Robertson R. European Glocalization in Global Context / R. Robertson. – Palgrave Macmillan UK, 2014. – 225 p.

22. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / R. Robertson // *Journal of World History*. – 1994. – Vol.5, No.1. – P.158–160.

23. Robertson R. Interpreting Globality / R. Robertson // *World Realities and International Studies*. – PA: Pennsylvania Council on International Education, 1983. – P.7–20.

14. Wallerstein I. Merkel and Putin: Ukrainian Diplomacy [Electronic resource] / I. Wallerstein // Immanuel Wallerstein: Personal website. – September 1, 2014. – Access mode: <https://www.iwallerstein.com/merkel-and-putin-ukrainian-diplomacy>.

25. Wallerstein I. The Geopolitics of Ukraine's Schism [Electronic resource] / I. Wallerstein // Immanuel Wallerstein: Personal website. – Feb. 15, 2014. – Access mode: <https://www.iwallerstein.com/geopolitics-ukraines-schism>.

26. Wolfowitz P. Defense Planning: Guidance [Electronic resource] / Paul Wolfowitz // National Security Council: Official website. – Access mode: <https://www.archives.gov/files/declassification/iscap/pdf/2008-003-docs1-12.pdf>.

Shchedrova G. P., Doctor of Political Sciences, Professor, Head of the Department of Political Science and International Relations at the Alfred Nobel University (Ukraine, Dnipro), galinashed@gmail.com

Ukraine in the current trends of geopolitical concepts

The role and place of Ukraine in current trends of geopolitical concepts are analyzed. The trends and priorities for Ukraine in the context of global trends (globalization, globalism, world-system approach, the modern Anglo-American geopolitical school, the concept of «soft» and «intelligent» force), modern forms of Atlanticism and mondialism, and the polar Eurasian direction are determined. Based on the analysis carried out, the assumption is that today Ukraine is one of the geopolitical centers, which due to its some of internal factors, has an influence on the placement of diplomatic accents among the leading political actors in the international arena. Consequently, a conditional geopolitical model is proposed based on the characteristics of existing ones and takes into account the internal potential, needs and interests of Ukraine. Based on geopolitical assessments of Ukraine, within the framework of modern concepts, the prevailing conclusions, which characterize the place of our state in the international arena, are determined.

Keywords: geopolitics, neomondialism, neatlantism, globalism, glocalism, Eurasianism.

* * *

УДК 32.01:303.42(477)

Гоцуляк В. М.,

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії і політології,
Хмельницький національний університет
(Україна, Хмельницький), gotsylak@ukr.net

Історична свідомість у вимірах українського національного буття XVII–XVIII ст.

Поняттям, що характеризує процес самоусвідомлення суспільством своєї суті і надає можливість осмислено відтворювати, реконструювати діяльність людини у часі, є історична свідомість.

Під історичною свідомістю розуміється притаманна суспільству в цілому і окремій людині сукупність знань, уявлень, ідей, поглядів про своє минуле і про минуле людства. В історичній свідомості індивіда, груп, спільнот, народів, націй формуються і фіксуються уявлення про своє походження, про важливі події своєї історії, про співвідношення національної історії з історією інших спільнот і людства в цілому. Історична свідомість включає в себе також оцінку минулого у всій його різноманітності соціальними, етносоціальними групами людей.

Через формування історичної свідомості індивід усвідомлює свою належність до певної спільноти людей. Кожна людська спільнота володіє комплексом історичних уявлень про своє походження, про важливі події минулого, про видатних людей в історії. Така історична традиція виражає належність до духовного життя кожного народу, є способом вираження своєї самості.

Ключові слова: історична свідомість, ранньомодерна Україна, історична пам'ять, історизм, політичний процес.

Завдання всебічного і комплексного вивчення змісту політичної думки ранньомодерної України проєктують дослідники на осягнення українського минулого у його повноті, суперечливості й специфічності. На основі синтезу різних підходів філософського аналізу з конкретними прийомами історичного дослідження таке загальне знання досягається. Однак на шляху до нього стоять численні стереотипи свідомості, неприйнятні у науковому дослідженні схеми, ненаукові підходи, псевдонаукові твердження і висновки.

Важливі та актуальні проблеми, що стосуються вивчення особливостей українського національного буття і специфіки української історії, ставляться на рівні буденної свідомості та масової культури без належного світоглядного, філософського, теоретичного обґрунтування і пояснення, без спирання на факти. Водночас, слід пам'ятати, що існують такі аспекти людського досвіду, зафіксовані в історії, які не можна виразити суто науковим способом. Вони мають свою соціокультурну цінність і можуть бути представлені літературними чи поетичними образами, зразками утопічного мислення тощо. Різні знання і практики завжди були в культурі, але вони не завжди можуть вивчатися суто науковими методами. Проте за будь яких обставин слід визнати домінуючу цінність наукової раціональності та її вплив на всі форми культури [3].

Серйозною перешкодою формування об'єктивних знань про проблему, що вивчається, є вплив сучасних засобів масової інформації, які породжують так звану «кліпову свідомість», коли складна й суперечлива українська реальність сприймається спрощено, як картинка, без логіки і прагнення знайти істину. В результаті люди вірять у різні нісенітниця та міфи, зосереджуються на деяких деталях без найменшої спроби проникнути в суть проблеми.

Поняттям, що характеризує процес самоусвідомлення суспільством своєї суті і надає можливість осмислено відтворювати, реконструювати діяльність людини у часі, є історична свідомість.

Під історичною свідомістю розуміється притаманна суспільству в цілому і окремій людині сукупність знань, уявлень, ідей, поглядів про своє минуле і про минуле людства. В історичній свідомості індивідів, груп, спільнот, народів, націй формуються і фіксуються уявлення про своє походження, про важливі події своєї історії, про співвідношення національної історії з історією інших спільнот і людства в цілому. Історична свідомість включає в себе також оцінку минулого у всій його різноманітності соціальними, етносоціальними групами людей. Осмислюючи своє історичне минуле різні спільноти (народи, нації) можуть відтворити його в різних формах у всіх часових модусах – минулому, теперішньому і майбутньому, зафіксувати, таким чином, зв'язок часів і поколінь.

Через формування історичної свідомості індивід усвідомлює свою належність до певної спільноти людей. Кожна людська спільнота володіє комплексом історичних уявлень про своє походження, про важливі події минулого, про видатних людей в історії. Така історична традиція виражає належність до духовного життя кожного народу, є способом вираження своєї самості. Цей фактор надає історичній свідомості емоційне забарвлення. Загалом історія завжди присутня